

## KIS-673 – Yezh, hevelepted hag estrenned

[Eskemm e ser an imbourc'h renet gant Piala Coïc evit sevel ur c'hounskrid a-zivout Kembre — kendalc'h an eskemm a zo aet d' ober KIS-668]

(PC da GE – 03 03 00)

Pa skriven « détachée de toute référence à un lieu et à un temps » e taveen da berzh ar yezh hon lakaat da ziraez ur bed a vezadoù — evel er skouer a roer bepred : pa 'z arveran ar ger *taol* ne zavean ket d' an hini emañ azezet outi met d' ar meizad. Da heul e c'haller komz, skrivañ, soñjal e traoù, tud n' emaint ket tro-dro dimp ha kealioù n' eus ganto liamm ebet gant ar veziadelezh. Da 'm soñj eo en abeg da se ivez e kaver alies diaes eztaoliñ, gant ar yezh, en un doare resis, mennoziou pe santadoù : ur striv a ranker ober evit adpiauñ pep ger, pe kentoc'h evit kavout ar gerioù reizh, a eztaolo dres ar pezh a zo « er penn ». Evel se e komprenan an diforc'h a rit etre « dialectes et langues » (KIS-301, La-08) : unan zo « kemmesk » en endro, dre ret eus ul lec'h hag eus un amzer, an eil zo « distag », heñvel ouzh ur bed all (daoust dezhi bezañ ivez komzet en ul lec'h hag un amzer). « Son locuteur entretient avec elle une relation d'étranger » a skrivit a-zivout ar yezh. Penaos neuze dezverkañ an darempred d' o yezh a zo gant an dud a gemer ar yezh da argel ar vrezhonelezh, ar gembreadelezh pe un hevelebiezh all ? Daoust dezho na anzav se marteze, da 'm soñj e vuhezont o yezh evel un dra estren, evel pep den gant e yezh, hogen en hevelep mare e roont dezhi al lec'h kreiz en o hevelepted. Penaos e c'haller kemer da argel an hevelebiezh un dra a vuhezer bemdez evel un dra estren ?

Un draig hepken a-zivout deskiñ ur yezh estren : ha ne ve ket un trede doare d' e ober ? N'eo ket evel yezh ur bobl all, nag evit he lakaat da lavarout traoù n' int bet morse lavaret ganti, hogen evit ar blijadur, end-eeun, da c'hoari gant gerioù, sonioù nevez. Kalz plijadur a c'haller kaout o komz ur yezh estren, gwir e oa evidon gant ar saozneg zoken a-raok mont da Gembre, hag eo gwir evit tud all ivez — na pa ve lenn a vouezh uhel ur varzhoneg e spagnoleg a blij din, ha koulskoude ne gomprenan netra !

(GE da PC – 05 03 00)

An diaester gant ar yezh eo e ranker bepred sellout ar poent ma loc'her evit mont dezhi, a belec'h e komzer anezhi ha gouzout dreist-holl emañ ar poent-se, al lec'h-se e-barzh ar yezh endeo : ar yezh eo a dalvez dimp da gomz eus ar yezh. Diaester ouzhpenn : bez' ez eus lies yezh ; n' ouzon ket sinaeg ha n' on ket evit komz e sinaeg eus ar sinaeg, koulskoude e c'hallan e ober e brezhoneg, lakaomp gant skoazell un den a oar brezhoneg ha sinaeg. Alese e rankan azgwelout al lakadenn : “al lec'h ma komzan eus ar yezh zo e-barzh ar yezh endeo” dre zegas meizad al *lavar* ha degouezhout gant : “al lec'h ma komzan eus ar yezh zo e-barzh al lavar”, lakadenn digempouez e-keñver al lakadenn orin. Evit klask diren an digempouez eo dav gouzout hiroc'h a-zivout ar meizad-se : al *lavar*. Ur yezh zo gwriziennet en hiniennoù, un dra gorfel eo pe, evit ober gant ur ger resis : *kreudel* ; pa vezan galvet er pellgomz e ouzon dre anaout ar vouezh piv a 'm galv, pa lennan ur skrid e ro din ar stil da anaout anv an aozer ; a du 'rall, ar brezhoneg, unvan er Grennamzer war an tiriad m' en komzed, zo aet war vruzunañ e dek mil teodyezh lec'hel. Ur yezh chomet a-youl an deodyezherion a denn da zibarekaat, da hiniennekaat. Al lavar, en eneb, a denn da hollekaat, da hollveziadekaat : amparet eo gant un dra bennak boutin etre ar yezhoù, oc'h ober pont etre ar yezhoù ha dreist-holl o vezañ pennaenn ar mont eus an den d'ar bed (a gizyezh da hontyezh : mar 'm bez sec'hed e c'houlennan ur banne bier — va sec'hed n' emañ ket er yezh, emañ en tu-mañ d' ar yezh, er gizyezh, ar bier n' emañ ket er yezh, emañ en tu-hont d' ar yezh, en hontyezh ; al lavar eo a ziogel va mont a gizyezh da hontyezh dre ar yezh, ha pa ve ar yezh-se brezhoneg, galleg pe saozneg)<sup>1</sup>. E berr, hep yezh, lavar ebet : al lavar a zeu d' ar bout dre ar yezh ; ar yezh avat ned eo yezh, ne chom yezh nemet stignet gant al lavar. Penaos enta e c'hell ar yezh bezañ war un dro tra unveziadel piaou an hinienn ha tra hollveziadel dre vezañ lavar ?

Un dra *gorfel* eo ar yezh ; muioc'h : ar yezh zo d' ar yezher un eil korf, skañvoc'h eget an hini kentañ, met ken prest hag eñ da vont d'an traoù — un den kunujennet a c'hell respont pe dre un taol meilh dorn pe dre ur gunujenn all : an un ster o deus an daou ersav, ken prim, ken emdarzh an daou, o tont diouzh donder nerzhoù teñval an den, an eil avat eus e gorf kig, egile eus e gorf yezh. Ar c'horf kig n'eo ket kig hepken, parzh eo en ur bed buhez gant an den evel o vezañ eñ e unan, en un hollad amzerel hag egorel a zo ennañ e vamm, e familh, e anaoudeion, e zouar genidik, an dud hag an traoù a zo war hemañ, e berr : e vro. An hollad-se, korf kig, korf yezh, korf douar... a ran anezhañ *kreud* an den, oc'h adkemer ar meizad degaset gant MERLEAU-

---

<sup>1</sup> War se, sl. “Geriadurezh ha yezh arnevez”, KIS-480, La-10, pp. 297 hh.

PONTY : la *chair*. Galloudek eo ar c'hreud, e c'halloud o vezañ hini an nerzhoù teñval a ran anv anezho a-zioc'h. Ar re-mañ eo a ya war an dachenn d'ober feulster hevelebour Kroated, Kosovoiz, Serbed, Iwerzhoniz, Euskariz, Korsikiz, Breizhiz koulz ha feulster hevelebour ar riezhoù broadel. An kez nerzhoù a gaver en angerzh a lak Breizhiz 'zo da zifenn o zeodyezh. An teodyezhoù n' int mui koulz lavarout stignet gant al lavar — ar galleg eo lec'h al lavar evit o feulsañ difennerion — hogen an teodyezhoù zo tammoù eus o c'horf, zo o c'hreud. Alese ar c'hloaz ez eo evit an deodyezherion dont d'ar yezh unvan : un dilez ken bihan hag erlec'hiañ *anezhi* ouzh *anei* zo dezho evel asantiñ ma ve troc'het un dorn outo ha lakaet un dorn mezell en e lec'h. En tu all d'an amoet ez eo o ersav — p' o deus degemeret d' o yezh ar galleg a zo un tamm mat pelloc'h diouzh o brezhoneg eget ar yezh unvan — e tegouezhomp gant al lakadenn : mard eo ar yezh kreud hepken ez eo echu da vat gant ar brezhoneg, rak ar c'hreud a oa an teodyezhoù parzhiat ennañ zo aet da get war un dro gant an unyezherion vrezhonek diwezhañ. Al lakadenn-se zo hini ar yezhoniourion : hini LE DU ha LE BERRE eo, Goulven PENNAOD ivez 'm eus klevet ouzh he displegañ er skinwel. Hogen, daoust hag ur yezh zo kreud hepken pe, gant gerioù eeunoc'h, zo hepken tra ur bobl en ul lec'h hag en un amzer lavaret ?

Devoudoù e-leizh a lak da respont nann d'an aters, pa na ve ken gallekadur Breizhiz ha pobloù all, ar gresianekadur hag al latinekadur gwechall, ar saoznekadur hiziv. Dav eo mont donoc'h hag atersiñ war ar pezh ez eo ur yezh. Er c'hantvedoù tremen e klaske prederourion 'zo gouzout pe orin e oa bet d' ar yezhoù. Un trap e oa. N' eo ket peogwir ez eo, evel ma responte prederourion all, ar yezhoù anienoù peurbadel (pe yezh a gomze Adam hag Eva ? an hebraeg ? ar brezhoneg ! a haere ar *Celtomanes* en 19<sup>t</sup> kantved), met peogwir emañ orin ur yezh en he bremañ keit ma vez bev. E-doug kantvedoù e voe sellet ar yezhoù evel anienoù, ma n' eo ket peurbadel, ac'hoel naturel : an den a gomz e yezh evel ma kan al labous e gan. An deskadurezh he deus assammet ar meizadur-se : un anien vroadel eo ar yezh, “Le français, c'est la France”<sup>1</sup>, met dreist-holl pa ra eus ar yezh ul lec'h anaout (kefridi an deskadurezh eo reiñ da anaout, na petra 'ta !). Hogen ober eus ur yezh ul lec'h anaout hepken zo he spazhañ, ober anezhi ur vac'h. Ar yezh zo da gentañ ul lec'h ober. An ober a ran anv anezhañ ned eo ket an adober, ober pezh a zo bet graet c'hoazh : yezh an amaezhiad zo ul lec'h ober, hogen rakwelet eo gant al lezenn an divizoù a gemer, yezh ar c'helenner saozneg zo ul lec'h ober, hogen ar yezh a lak da dremen en e skolidi zo ur yezh graet e lec'h all — ober diziouerus, diazez, eo labour an amaezhiad hag ar c'helenner, met un ober er ster gwan n' eo ken ; an ober er ster kreñv (o tennañ e zavez eus an ober er

<sup>1</sup> Sl. “En-dro da Garta europat ar yezhoù rannvro”, KIS-643, La-13, p. 81.

ster gwan) eo ober pezh n'eo ket bet graet c'hoazh, an ober o neveziiñ dremm ar bed, an hini a anvomp an *nit*. Ar yezh zo yezh dre vezañ lec'h an nit. En doare-mañ e komprenan an adanv *estren* : estren eo dimp hon yezh e kement m'emañ endeo dindan ar pezh a zeuy drezi hag a zo estren dimp pa n'eus ket anezhañ c'hoazh. Un dra ouzhpenn : ar yezh ne zeuy ket dibistig eus an taol ; an hini gentañ e vo hi zoken o kaout he lod eus an neveziiñ. Merkomp mat an dra-mañ : an nerzhoù hon bount d' an ober dre ar yezh ha d' an ober yezh eo ivez an nerzhoù teñval ha galloudek a raen anv anezho evel keflusker ar feulster hevelebour, met bewech m' hon eus da zibab etre estrened an nit ha hevelepted, eo an nit a zibabomp — boas omp da lavarout ez eo an nit rezid.

Komz a rez a zeskiñ yezhoù all. Daou zoare zo moarvat d' e ober : pe klask enno un hevelepted all, pe gounit drezo danvez nevez evit an nit. Lenn Shakespeare en e saozneg zo diraez ul lavar na oa ket tremenet en troidigezhioù, met al lavar-se nevezdiraezet a gavo ster dre vezañ lec'h an nit d' e dro. Ar c'helc'h a dle klozañ : berzh en deus graet ur barzh pa ziwan barzhed all diwar ar rotel chomet en e zilerc'h.

Aze e welan ster avantur ar brezhoneg arnevez. An nerzhoù en lak da zispakañ zo an un nerzhoù a glevomp o trouzal el luskadoù hevelebour. Endra oar avat an hevelebourion da belec'h e fell dezho mont, ni ne ouzomp ket, dre ret zoken eo dic'hallus dimp gouzout da belec'h ez eomp. Pezh a ouzomp hepken eo : ur yezh a grouomp ha dre ar c'hrouiñ-se e krouomp hon buhez ; gwell a se mar talvez pezh a grouomp da zanvez evit ar c'hrouiñ a reno tud all. Ar C'hresianed a rae eus Dionisos an doue estren, ne baouezomp ket a zegemer Dionisos.